

PRÒLEG A *CRÒNICA DE LA VIDA D'AGUSTÍ BARTRA* D'ANNA MURIÀ, SEGONS L'EDICIÓ DE 2004

EL POETA AGUSTÍ BARTRA

(Un acostament a la seva obra)

El meu primer contacte —epistolar— amb Agustí Bartra s'inicia fa exactament vint anys, el 1947. Jo publicava aleshores *Antologia dels Fets, les Idees i els Homes d'Occident*, o, més curt, *Antologia*, la primera revista en català, després d'*Ariel*, que veié la llum a Catalunya després de la desfeta. En vaig tenir prou amb dues o tres cartes per a comprendre que havia conegut un gran poeta. Aquesta primera impressió s'anà afermant, fins que la lectura del seu vast poema *Màrsias i Adila*, d'una extensió aproximada a la de l'*Atlàntida* verdagueriana, em donà la mesura del seu alè èpic i de la seva volada lírica. No vaig tenir ja cap dubte que em trobava davant del més gran poeta contemporani en llengua catalana, i un dels tres o quatre primers poetes vivents del món.

Que això no era una impressió subjectiva meva ha estat confirmat per fets tan significatius com els següents: Pierre Seghers, el millor editor europeu de poesia, publicà el 1956 *Le livre de Marsias*, primera part de *Màrsias i Adila*,* en versió francesa de Louis Bayle confrontant el text català; fragments d'alguns dels seus cants aparegueren a la revista italiana *Glauco*, de Novara; *El Corno Emplumado*, de Mèxic, publicà *Marsias & Adila* en castellà i en la versió anglesa d'Elinor Randall; tres anys després (1965), apareixia al Brasil la traducció portuguesa de Stella Leonardos del mateix poema, editada a São Paulo; i, finalment, el Fondo de Cultura Económica de Mèxic publicava el 1955 la versió castellana d'*Odisseu*, la meravellosa recreació en prosa del mite homèric, que Bartra escriví als Estats Units mentre compilava, gràcies a una beca de la Fundació Guggenheim —Bartra és l'únic escriptor que ha aconseguit obtenir tres beques d'aquesta Fundació— la seva antologia de lírica nord-americana en català, la primera que s'ha publicat en qualsevol llengua llatina.

Ja a l'any 1946, Jordi Vallès havia publicat a Mèxic una *Suite poètica*, un assaig sobre la poesia d'Agustí Bartra. Després, a Catalunya, Joaquim Amat-Piniella publicà un estudi sobre el poeta a *Antologia*, en el seu número extraordinari de desembre de 1947. Deu anys després Joan Fuster escrivia un lúcid i penetrant prefaci per a

* Per valorar adequadament el sentit i l'exactitud d'algunes de les referències fetes per Antoni Ribera en aquest pròleg, redactat l'any 1967, cal saber que la part de l'obra de Bartra motivada pel mite de Màrsias va conèixer diverses etapes. Antoni Ribera es referia, forçosament, a la primera versió de *Màrsias i Adila*, que s'havia difós a Catalunya gràcies a l'edició de l'Editorial Selecta, Barcelona, 1957. Per conèixer més a fons el desenvolupament del tema de Màrsias a l'obra de Bartra, vegeu la tercera de les notes sobre aquesta edició que trobareu immediatament després d'aquest pròleg.

l'edició de *Màrsias i Adila* de la Biblioteca Selecta, en el qual entre altres coses, deia: «Bartra fa la seua poesia comproment-se amb el destí perillós i afligit de l'home del nostre temps, en una decisió militant, proposant-se en conseqüència l'eficàcia —eficàcia social, a més d'eficàcia poètica— com un objectiu immediat. En última instància, doncs, no hi hauria obra menys indicada a la restricció i al minoritarisme que la del nostre poeta».

Però cuita a afegir que: «[...] aquesta direcció profunda de la seua poesia no duu Bartra —com sí que duu tants d'altres poetes de les literatures europees i americanes d'avui— a abdicacions i a sacrificis de l'element estrictament literari, consumats amb l'esperança de recobrar, a canvi, un major poder de difusió».

I a la important obra *Poesia catalana del segle xx*, compilada per Castellet-Molas, llegim, sobre *Màrsias i Adila*: «Més important és la valoració històrica i literària del poema. Des d'aquest punt de vista, *Màrsias i Adila* és un fenomen únic en el panorama de les lletres catalanes actuals. [...] a despit de la llunyania, l'obra resta profundament catalana i, per això, també, de valor universal».

* * *

I aquest gran poeta, tanmateix, era pràcticament desconegut entre nosaltres, fora del cercle d'uns quants lletraferits i estudiosos. Què s'havia fet per donar-lo a conèixer? Jo vaig publicar, el maig de 1949 i al primer número d'*Occident* (continuació d'*Antologia*), «Un esbós d'Agustí Bartra», signant-lo amb el meu pseudònim d'Arnau de Ribesalbes. Aquest estudi anava a continuació de «Rèquiem», poema de Bartra inspirat per la mort del seu pare. Ja havia publicat tres poemes a la meua revista clandestina, junt amb «Nausica», fragment d'*Odisseu*. Vingué després l'antologia bartriana que vaig compilar i prolongar per a Óssa Menor el 1954: *Poemes, primera antologia* (l'*Antologia de la poesia catalana 1900-1950* de Joan Triadú, Selecta, Barcelona, 1951, no l'esmentava) i l'edició de *Màrsias i Adila* de la Selecta, Barcelona, 1957.

I això és tot. Fins ara.

Bartra ha escrit i publicat a Amèrica la part més madura i important de la seva obra (expressament no he citat *L'arbre de foc* ni tot el que Bartra publicà a Catalunya abans d'exiliar-se: era tot obra primicera, tenyida de superrealisme, on només apuntava el gran epicolíric al «Poema de Rut» —de *L'arbre de foc*— i en alguns poemes esparsos). Antic poeta d'avantguarda —en el sentit que tenia l'expressió *avantguardisme* abans de la nostra guerra, Bartra expressava la poesia en vers lliure i nodria les seves visions (per exemple al «Poema de l'Home») en l'angoixa i la inquietud de l'esperit modern. A la seva primera manera pertany el *Cant corporal* (Barcelona, Oasi, 1938), obra de ressons whitmanians amb tocs superrealistes. Bartra passà per la dura experiència de la guerra per sortir-ne marcat per l'ígnia empremta del geni. Començà aleshores a

produir admirables poemes en els quals la forma rigorosament clàssica, el ritme i la gran musicalitat s'apariaven amb una gran riquesa i modernitat d'imatges, herència de la seva època superrealista. Se'l pot anomenar autèntic hereu de Verdaguer perquè en conserva l'empenta èpica, el seu alè i l'abrivada per llançar-se en cants de gran extensió, i la poderosa ossada interior de molts poemes. Però els separen grans diferències: la major humanitat de Bartra, un subjectivisme líric que Verdaguer, ingenu i d'una volguda innocència, desconeixia; unes pregoneses oníriques que haurien esgarrifat l'autor d'*Idil·lis i cants místics*. I, finalment, una atmosfera àuria, solar, mediterrània. Verdaguer era un místic de Crist. Bartra és un místic de Pan.

Si bé de moment els seus poemes no es lliuren fàcilment, tot d'una ens sobta la seva gran musicalitat. Fa la impressió, la seva poesia, d'un torrent escumejant de ritmes i d'imatges, i això ha fet que una lectura precipitada i superficial el qualifiqués de retòric. Però si pensem que *retòrica*, en el seu sentit etimològic, vol dir *art de ben parlar (rhétos óron)*, crec que aquesta mena de retòrica li cal molt a la poesia actual catalana, excessivament prosistizada.

Poeta còsmic, el seu escenari és el món i els seus personatges són les forces naturals (el vent, la llum, les Mediterrànides), l'Home, considerat també com a força tel·lúrica. Poeta èpico-líric. I, a més, tota la seva poesia està amarada d'un sentit profètic de futur. És el vident d'una pàtria antiga que beslluma també entre les boires del que encara ha de venir. Diu d'Adila:

Va com feixuga d'ombres de barques i oliveres,
el futur ha fet d'ella una àmfora d'esperes
i clavà a sa cintura una rosa d'aram.*

El «miracle Bartra» començà —ja ho hem dit— amb el «Poema de Rut», bellíssima evocació bíblica que tanca el seu llibre *L'arbre de foc* Grafos, Mèxic, 1946. Tota la primera part d'aquest llibre es pot adscriure encara a la primera manera de Bartra; però en el «Poema de Rut» neix, miraculosament, un nou poeta clàssic, que canta en impecables alexandrins una temàtica antiga, emprant imatges superrealistes i fins i tot oníriques (però no és oníric gairebé tot el superrealisme?). El resultat és sorprenent. Aquest retorn a formes clàssiques sembla una conseqüència del gran vent de la guerra, que despulla de fullaraca transitòria les ànimes que són prou grans per a despollar-se, i retornen aleshores a les formes eternes de l'Art i de la Vida. Heus ací una mostra del «Poema de Rut»:

Jaguda damunt l'herba, se sent les cames pures

* Aquests tres versos van quedar exclosos de la versió definitiva del llibre *Màrsias i Adila*, però no van ser pròpiament refusats, ja que Bartra va recollir el poema «Canto Adila...» —dins el qual es troben— en un apèndix dins la seva *Obra poètica completa*, volum I, primera edició, Edicions 62, Barcelona, 1971.

i a les mans la pruija d'haver fruites madures.
Dintre son cor batega una ala de destins.
Vora de Noemí, de tenebra esculpida,
la lluna la veurà dolçament adormida
i l'aire desfarà els seus llargs violins.

Oh, la nit de Judà se li acosta furtiva!
Serena i blava nit que s'ignora captiva
d'una terra feixuga de juny i cereals.
Ella mateixa, sola, de silenci s'inunda.
I dintre la seva ànima de garlanda profunda
es desperten els focs i els himnes rituals.*

En aquest poema, com en alguns cants de *Màrsias i Adila* i en altres poemes, se'ns mostra ja el seu sentiment geòrgic, virgilià, antic de la terra mare, Demèter (amb el títol de *Doso*, ha escrit una bellíssima obreta en prosa poètica, on confirma la seva facultat de transcendir les seves vivències mediterrànies en vigències que tendeixen a inserir el que és mític, dins del mateix esperit que li inspirà *Odisseu*). Aquest sentiment, nascut potser en el més pregon de la seva ànima avial de camperol, s'enllaça meravellosament amb el seu sentiment del mar, propi d'un veritable fill del Mediterrani. El seu gran coral «Les Mediterrànides»* té una amplada de coral esquilià, i el mar, *el nostre mar*, hi és el personatge invisible i omnipresent, el gran absent-present de tota la millor obra de Bartra:

De la tomba sonora, del mar que no descansa,
eixim amb el peu blau que vol viure en la dansa.

.....

Dansem el mar! Dansem! Som la florida trena,
la garlanda profunda, que dins sa sina alena.

Podem dir, doncs, que l'obra de Bartra té dues cares; dues cares que es repeteixen constantment: passat i futur, terra i mar, unides per una fonda preocupació metafísica i una gran fe en l'Home. El poeta és un Janus extasiat que canta en un diví arravatament que té quelcom de «rapte i balbuç», com ell mateix defineix en una lletra.

* Segons la versió definitiva del poema, la cita diria: «'Jaguda damunt l'herba, se sent les comes pures / i a les mans la pruija d'haver fruites madures. / Dintre el seu cor batega una ala de destins. / Vora de Noemí, de tenebra esculpida, / la lluna la veurà dolçament adormida / i l'aire desfarà els seus llargs violins. // Oh, la nit de Judà se li acosta furtiva! / Serena i blava nit que s'ignora captiva / d'una terra feixuga de juny i cereals. / Ella mateixa, sola, de silenci s'inunda. / I dintre la seva ànima de garlanda profunda / es desperten els focs i els himnes rituals».

* Antoni Ribera fa referència al cor que apareix al «Cant VII» del llibre segon de la primera versió de *Màrsias i Adila*, Edicions de la Biblioteca Catalana, Ciutat de Mèxic, 1948, que va desaparèixer a la versió definitiva. No s'ha de confondre el text a què fa referència amb el del poema «A les Mediterrànides», inclòs a *L'evangeli del vent*, Biblioteca Catalana, Ciutat de Mèxic, 1956.

Mediterrani pur, Bartra canta sempre de cara al mar. En tots els seus poemes s'escolta al fons el batec marí, com en els vells poemes homèrics (àdhuc durant la seva estada a l'Amèrica del Nord: «Davant del mar, a Center Island» n'és una mostra). Però hi ha també la terra, ja ho hem dit, en l'obra bartriana: la terra antiga, la terra de Demèter, que ell sent bategar com una criatura vivent, repleta dels seus «enigmes obscurs» i que sap «pletòrica de juny i cereals», vetllada pels «àngels del forment». Bartra retorna a un món antic i patriarcal, presidit per l'àngel de les collites i per les elementals i grandioses preocupacions de l'home agricultor, engalzat en la roda cíclica de la Natura. El seu sentiment de la terra és bíblic, geòrgic, i per això el seu «Poema de Rut» i el «Cant IV»* d'*Adila*, «La casa», són tan autèntics.

El seu sentiment de la Pàtria —Bartra és pregonament català, malgrat els crítics superficials que li han buscat tot de filiacions d'annunzianes i claudelianes— rumbeja en el seu magnífic «Cant de Màrsias»:

En mi canta la sang, l'esperit de ma raça!
Oh gran migdia, pàtria! Oh gran sol de perills!
El passat reverdeix i el futur es desglança
dins de l'himne divers que entonen els teus fills!

.....

Aixeco el cant dels cants, el meu vast crit d'imatges!
Tota la meva gent, filla de mar i sol,
la lluminosa roda dels seus cíclics llinatges
giravolta amb un ritme de gran ala i bressol.*

I a l'«Oda atlàntica» (1951):

No invocaré el teu nom, pàtria d'erta palpebra!
Callant-lo fidelment el faré més sagrat.
Et dic: "Oh mare immensa vestida de tenebra...",
i s'alça en la meva ànima un cim de claredat.

I per fi, en el «Cant VI»* d'*Adila*, «El somni de la bandera»:

Foren llargs mos hiverns, curtes mes primaveres.
Com l'esposa de l'alba m'estenia en el vent,
albirador, com jo, de més amples fronteres.

* A la versió definitiva de *Màrsias i Adila*, abreujat d'algunes estrofes i amb algunes altres petites esmenes, és el «Cant V».

* Segons la versió definitiva del poema, la cita diria: «En mi canta la sang, l'esperit de ma saba! / Oh gran migdia, pàtria! Oh gran sol de perills! / El passat reverdeix i el futur es desclava / del gran himne divers que entonen els seus fills! / [...] / Aixeco el cant dels cants, el meu vast crit d'imatges! / Tota la meva gent, filla de mar i sol, / la lluminosa roda dels seus cíclics llinatges / giravolta amb un ritme de gran ala i bressol».

* A la versió definitiva de *Màrsias i Adila* aquest poema és la quarta part del «Cant VIII».

En mi els segles deixaren ses esclatants roderes
i set de firmament.

En els rius de la pàtria jo dormia, invisible,
sota l'amor dels arbres i l'espasa del sol.
La meva ombra florida feia el bronze invencible.
De les garbes del cel —oh lluminós periple!—
era el vencill revolt.

.....

Però s'acosten temps que seré tan profunda
que el pas de les arades no torbarà ma son,
ni sentiré del vent la rialla jocunda,
ni d'aurora a crepuscle estendré, vagabunda,
mon ànima de font.

Només els fills del foc guardaran el meu astre,
de ma seca oriflama sentiran el batec.
Somniaran columnes en exili i desastre,
i entre núvol i pedra mossegaran el rastre
d'un dolcíssim llampec.

Menjaran pa de somni, beuran vi d'agonia
en la mateixa taula de silenci i de fe.
Es partiran la llum difícil cada dia,
i del futur de tots la lenta epifania
vindrà de llur alè.*

Només la «pàtria de flancs d'escuma i testa de muntanyes», com l'anomena a «El carro de l'elegia» (*L'evangeli del vent*, Biblioteca Catalana, Ciutat de Mèxic, 1956), podia produir la seva poesia com una flor immensa, un producte autèntic d'una terra i d'una gent que l'habita des de fa segles. Doncs bé: aquest cant tel·lúric i marí, aquest cant semblant a una flor de vent, garba de llum i joia d'onada, era fins ara gairebé ignorat entre nosaltres. Que la *Crònica* d'Anna Murià acabi amb aquest desconeixement. Que després de l'Home es conegui el Poeta (ambdós tan indissolublement units amb Bartra, l'antipoeta *maudit* per excel·lència). Ningú com Anna Murià, companya fidel del poeta des dels dies amargs del primer exili a

* Segons la versió definitiva del poema, la cita diria: «Foren llargs mos hiverns, curtes mes primaveres. / Com l'esposa de l'alba m'estenia en el vent, / albirador, com jo, de més amples fronteres. / En mi els segles deixaren ses esclatants roderes / i set de firmament. // Però s'acosten temps que seré tan profunda / que el pas de les arades no torbarà ma son, / ni sentiré del vent la rialla jocunda, / ni d'aurora a crepuscle estendré, vagabunda, / mon ànima de font. // Només els fills del foc guardaran el meu astre, / de ma seca oriflama sentiran el batec, / somniaran columnes en exili i desastre, / i entre núvol i pedra mossegaran el rastre / d'un dolcíssim llampec. // Menjaran pa de somni, beuran vi d'agonia / a la mateixa taula de silenci i de fe. / Es partiran la llum difícil cada dia, / i del futur de tots la lenta epifania / vindrà de llur alè».

França, pot presentar Bartra al públic català, que ja no pot continuar desconegut per més temps el seu màxim poeta, aquesta veu encarnada d'una terra i d'un poble que es diu Agustí Bartra. Anna Murià, dona de gran sensibilitat, escriptora remarcable (recordem el seu recull de contes *Via de l'Est*), havia d'ésser la millor cronista de l'Home i del Poeta que avui, de la seva mà, retorna en esperit a la Pàtria.

Dues paraules, només, sobre les seves darreres obres, totalment desconegudes a Catalunya: *Quetzalcòatl* és un vast poema simbòlic sobre el misteriós personatge de la protohistòria mexicana, el déu-home Nàhuatl que vingué com a educador entre els primitius habitants de l'altiplà mexicà i que fou contemporani del Crist... En aquest poema trobem un meravellós personatge femení, Nanotzin, la mateixa dona eterna que s'encarna en la Joana del *Crist de 200.000 braços* (relat novel·lat de l'estada al camp d'Argelers) i en *Doso*. Tot darrerament ha escrit *La lluna mor amb aigua* i les elegies d'*Ecce homo*, on manté l'alt nivell de la seva poesia sense una sola defallença.

I res més. Cedeixo ara la paraula a Anna Murià, perquè ella us comenci a descabdellar el fil de la *Crònica de la vida d'Agustí Bartra*.

ANTONI RIBERA

Barcelona, juliol de 1967.